

Francesc Martínez Sanchis, *Prensa valencianista. Repressió, resistència cultural i represa democràtica (1958-1987)*, Bellaterra / Castelló de la Plana / Barcelona / València, Universitat Autònoma de Barcelona / Universitat Jaume I / Universitat Pompeu Fabra / Universitat de València, 2016, 290 pp., ISBN: 978-84-490-6088-5

Potser no siga cap novetat descobrir a hores d'ara la importància que les publicacions periòdiques han tingut en la conformació del discurs identitari, tal com quedà palès en la dècada dels vuitanta a partir de les valuoses aportacions catalogràfiques de Francesc Pérez Moragón (1982) i Ricard Blasco (1983), però potser sí que siga innovador postular un nou enfocament de la seua anàlisi. I és que més enllà de la seua consideració com a objecte d'estudi, en tant que producte d'un temps i d'una societat determinats, les publicacions periòdiques són també subjectes que, amb el seu propi discurs, pretenen influir en la societat. Aquesta ha estat, durant les darreres dècades, una de les reivindicacions amb què estudiosos de l'anàlisi del discurs i de la història de la comunicació, com Josep Lluís Gómez Mompert o Francesc-Andreu Martínez Gallego, han avalat la transcendència d'aquest enfocament epistemològic.

Aquesta perspectiva d'estudi és, si fa no fa, la que defensa Francesc Martínez en *Prensa valencianista*, una aproximació a la història del periodisme valencianista que s'escola entre l'aparició de la revista *Sicània*, en 1958, i l'acabament de la primera legislatura autonòmica, en 1987. A partir d'aquestes coordenades cronològiques, que recorren el darrer franquisme, la Transició i la primera dècada de la democràcia, l'autor es proposa de resseguir el subjecte de la intrahistòria de les 126 publicacions que, esquivant les restriccions de la censura, primer, i els atacs polítics, després, maldaren per crear un espai comunicatiu valencianista.

Partint d'aquest pressupòsit metodològic i de la caracterització de cadascuna d'aquestes publicacions, l'autor tracta de posar en valor les principals aportacions d'aquell periodisme valencianista que, des de la fermesa d'un convenciment identitari pregon, reclamava un espai propi «enfront del poder hegemònic dels mitjans de comunicació en castellà». Per oposició a aquests «models de cultura dominants», tal com els anomena el professor Joan Manuel Tresserras en el pròleg, aquest llibre reivindica la tradició d'un altre periodisme, aquell que, al llarg de la història i malgrat totes les limitacions, ha tractat de dir-hi la seua.

Des d'aquest punt de vista, no és d'estranyar que l'estudi que ara presentem apel·le, ja en el capítol I, a la tradició d'un periodisme valencianista que fixa les seues arrels en la tradició d'una premsa satírica d'origen popular, representada en publicacions com ara *El Mole* (1837) o *La Traca* (1884-1938), i en la tradició d'una premsa culturalista i valencianista de base culta, com ara *Taula de Lletres Valencianes* (1927-1930), *El Camí* (1932-1934) o *La República de les Lletres* (1934-1936).

Seguint aquesta línia de contextualització, el capítol 2 del llibre, dedicat a l'estudi de la premsa del franquisme (1940-1971), se centra a analitzar les causes polítiques i sociològiques que expliquen per què, durant la immediata postguerra, al País Valencià no s'editaren pràcticament publicacions periòdiques en català. La depuració de gran part dels republicans valencianistes que havien col·laborat en algunes de les revistes més destacades de la II República, la implicació política esquerrana de molts d'ells i l'obligat exili posterior són les raons adduïdes per l'autor.

Tret del cas de la revista *Esclat* (1948), publicada a instància de valencianistes de tall conservador com Xavier Casp o Miquel Adlert, i d'algunes publicacions de l'exili, Francesc Martínez no dubta a qualificar de «desert cultural i polític» el panorama periodístic en llengua pròpia. És precisament en aquest migrat ambient de repressió i persecució que, al juliol de 1958, apareix la revista *Sicània*. Editada parcialment en valencià, aquesta publicació, impulsada per Nicolau Primitiu Gómez Serrano, esdevé un paradigma de les dificultats amb què es trobava qualsevol publicació valencianista del moment. En paral·lel, l'esmentat estudi aporta un altre cas igualment paradigmàtic, el de la revista *València Cultural* (1960-1964). Malgrat continuar la tasca encetada per *Sicània* i garantir la continuïtat de gran part dels seus col·laboradors, aquesta revista, dirigida per Vicent Badia Marín, es va veure condicionada pel fet d'haver de ser redactada exclusivament en castellà.

Enfront d'aquestes dues publicacions, el present estudi contraposa el cas de la revista *Gorg* (1969-1972), fundada per Joan Senent. Qualificada com «un oasi de cultura a la València franquista», l'exemple d'aquesta revista aporta el testimoniatge d'una publicació escrita exclusivament en català. L'impacte que en el món universitari tingué en 1962 la publicació de *Nosaltres, els valencians*, de Joan Fuster, i la incorporació d'una nova generació de valencianistes (entre els quals destaquen periodistes, economistes i sociòlegs com Josep Maria Soriano, Ernest Lluch o Rafael Lluís Ninyoles), són, sens dubte, les raons que expliquen la singularitat de *Gorg* respecte de les seues predecessores: *València Cultural* i *Sicània*.

Concebuda inicialment com una revista d'informació bibliogràfica, la seua gènesi és presentada com el paradigma d'una publicació que, sota el paraigua de l'etiqueta *literària*, desafià el Règim i s'endinsà en els viarans de l'anàlisi política i ideològica en clau nacionalista. La filiació d'una part dels seus col·laboradors, procedents d'un ventall ideològic que recorre des de l'extrema esquerra fins a la democràcia cristiana, és aportada com una bona mostra del grau de gosadia de *Gorg*. La mostra d'un compromís amb la llengua i amb el País, que no solament inquietà les autoritats polítiques del moment, sinó que, al capdavant, desencadenà el seu tancament irrevocable.

El relat de l'experiència de *Gorg*, que tingué en Enric Valor un dels artífexs més destacats, assoleix en el cos d'aquest estudi una rellevància decisiva, en la mesura

que avança les claus interpretatives d'un nou valencianisme, el valencianisme de base fusteriana que, propiciat per molts dels col·laboradors que ja havien pres part en *Gorg*, serà el germen de la premsa valencianista de la democràcia.

A l'anàlisi d'aquesta premsa, conformada per un total de 112 revistes, es dediquen els capítols 3 i 4 del llibre. Concretament en el capítol 3, centrat en la configuració d'aquesta nova premsa identitària en el període que va de l'any 1976 a 1987, s'examinen quins són els trets compartits per totes aquestes publicacions. Es tracta, segons apunta Francesc Martínez, «d'una nova premsa, diferent a la d'èpoques anteriors, que és majoritàriament progressista, que assumeix en la seua majoria i d'una manera heterodoxa els plantejaments identitaris del nou valencianisme inspirat en l'obra de Joan Fuster sobre la qüestió nacional valenciana, i que adopta com a normativa unitària les Normes de Castelló de 1932».

Sobre la base d'aquest ideari compartit, l'eclosió d'aquest tipus de publicacions posa damunt de la taula un fenomen nou respecte a dècades anteriors: la construcció d'un nou discurs identitari. Aquell que, des de la premsa, advoca per un valencianisme d'ampli espectre, capaç d'aglutinar entorn d'un mateix projecte de País partits polítics d'esquerra, col·lectius d'ensenyament, sindicats, associacions culturals i grups ecologistes. Entre els trets que hi ha darrere d'aquest projecte, n'hi ha tres de ben destacats: la lluita per l'autonomia, la normalització de la llengua i la reivindicació del paper de les comarques.

De la catalogació i l'anàlisi de les 112 publicacions que s'arregleguen en aquest estudi, la pràctica totalitat (un 95,5%) adopten un discurs identitari compromès amb el redreçament cultural i lingüístic del País Valencià. Es tracta d'un discurs que, tot i expressar-se majoritàriament en català, també alterna el castellà com a llengua d'expressió. A més d'aquesta particularitat, són també elements característics d'aquest tipus de premsa: la dispersió territorial, el seu caràcter efímer, el tiratge reduït de les edicions i la manca d'una periodicitat diària. A falta de cap referent de premsa diària destacable, aquestes publicacions tenen un impacte social reduït per raó de la seua periodicitat setmanal, quinzenal o mensual.

Respecte de la premsa valencianista d'èpoques anteriors, Martínez no dubta a assenyalar com a virtuts d'aquesta nova premsa l'increment del nombre de capçaleres, la diversitat i l'amplitud de les temàtiques tractades i el pes de la comarcalització i el municipalisme. Al voltant de 18 tipologies de revistes diferents, atenent els seus continguts (cultura, política, sindicalisme, literatura, recerca, pensament, religió, filologia, ecologia, economia, etnologia, sàtira, etc.), avalen, segons l'autor, la diversitat d'aquest nou tipus de premsa. Ens trobem davant d'una premsa dominada per un alt grau d'especialització (el 80%), però que en l'àmbit de la informació general amb prou feines arriba al 20%.

En el naixement d'aquesta nova premsa vinculada al valencianisme polític i cultural, la defensa de les senyes d'identitat cobra un protagonisme especial com a subjecte discursiu enfront de l'anomenat *blaverisme*, que té en el secessionisme lingüístic, en la denominació *Regne* en lloc de *País* i en el blau de la bandera les màximes expressions d'un discurs que naix per oposició al discurs identitari d'arrel fusteriana. En aquesta contesa, en què els contendents adopten una posició de poder desigual, el valencianisme progressista serà el més perjudicat. Potser siga això el que explique que, per reacció, siga precisament durant el període en què l'anomenada Batalla de València és més cruenta (1977-1980) quan més revistes valencianistes es publiquen (54).

Prenent com a punt de partida els resultats del mètode d'anàlisi hemerogràfica, l'atenció del capítol 4 se centra a avaluar, una per una, les aportacions de cadascuna d'aquestes publicacions. Entre els periòdics d'informació general analitzats, el cas de la revista *Saó*, apareguda el juliol de 1976, té per a l'autor un significació molt especial, «per ser la primera publicació periòdica escrita íntegrament en català apareguda en terres valencianes després de la mort de Franco». Dirigida en èpoques successives per Josep Antoni Comes, Emili Marín i Vicent Cardona, la revista *Saó* concita, a més, una altra singularitat per a la història del periodisme valencià: la convergència, per primera volta en una mateixa publicació, de cristians progressistes i valencianistes d'esquerra. Juntament amb el cas de *Saó*, l'aparició en 1984 del setmanari *El Temps* és, per a l'autor, un altre dels casos més paradigmàtics. Dirigit per Francesc Pérez Moragón, la irrupció d'aquest setmanari marca un abans i un després en l'espai comunicatiu valencianista, en la mesura que planteja, per primera vegada des de València, una publicació informativa amb vocació de Països Catalans.

Paral·lelament, aquest estudi aborda també el tractament temàtic agrupat d'altres publicacions així mateix rellevants, com ara revistes de recerca i de pensament, com *L'Espill* o *Afers*; revistes literàries, com *Lletres de Canvi* o *L'Aiguadolç*; premsa periòdica de partit, com *Cal Dir*, *El Poble Valencià* o *Lluita*; premsa satírica, com *El Corcó*, *El Dàtil* o *El Pardalot*, i un grup de publicacions de temàtica diversa entre les quals destaquen la revista internacional de filologia *Caplletra*, la revista de còmics *Camacuc*, la revista de la Unió de Llauradors i Ramaders, *Camp Valencià*, o el butlletí del Sindicat de Treballadors de l'Ensenyament del País Valencià (STPEV), *All-i-oli*.

Dins d'aquesta classificació temàtica, el fet comarcal és, per damunt de qualsevol altre, el que mereix una atenció més detallada en aquest capítol. Com a bon coneixedor de la realitat de la premsa comarcal i local, a la qual ha dedicat diversos estudis, Francesc Martínez es deté a examinar el que, segons ell, és una de les manifestacions més evidents d'aqueixa nova premsa que, d'ençà la Transició, té en el periodisme de proximitat i en les revistes culturals i valencianistes locals i comarcals una de les expressions més reeixides del seu compromís identitari.

L'epígraf «Una premsa sense un mercat normalitzat», que dóna nom a l'últim capítol del llibre, és ben il·lustratiu de les febleses a les quals va haver de fer front, des d'un primer moment, la nova premsa valencianista. Les xifres que s'hi aporten són ben reveladores: «Més del 53,5% de les revistes aparegudes entre 1976 i 1987 són gestionades per associacions diverses, poc més d'un 23,2% per institucions públiques i sols un 22,3% per societats mercantils privades». I és que més que empreses, en el sentit estricte del terme, el que impulsa la majoria d'aquests projectes periodístics és la propagació d'un ideari i d'una ideologia. Per aquesta raó, no ens ha de sorprendre que la majoria dels editors d'aquestes publicacions siguin activistes culturals o polítics i que els poquets projectes gestionats de manera privada ho facen en règim de minifundisme i en unes condicions econòmiques molt precàries.

Forjada entre la fi de la dictadura i l'adveniment de la democràcia, la història d'aquesta premsa corre paral·lela al relat de l'activisme cívic i polític del valencianisme progressista. Una premsa que, segons apunta el mateix Francesc Martínez, «sorgeix del poble i es fa per al poble, el valencià, al qual es pretén conscienciar i despertar». És el que Francesc Martínez anomena un «model valencià de periodisme popular» que, al llarg de tres dècades, va creant una xarxa de plataformes mediàtiques que assenten les bases del periodisme en català dels anys posteriors.

Fet i fet, aquest és el balanç que l'autor fa del nou periodisme valencianista de l'etapa de la resistència i de la represa democràtica. Una aproximació que, tot i les limitacions pròpies d'una obra de conjunt, permet fer una radiografia d'un dels períodes més fecunds de la història de la premsa valencianista. Darrerament, les aportacions d'altres estudis del període, com el de Luis Amador Iranzo, *El papel de la prensa diaria durante la transición a la democracia en Valencia (1976-1982)* o el de Carles Senso, *Valencia Semanal (1977-1980)*, han contribuït a subratllar el paper de la premsa com a objecte i alhora subjecte de l'acció política durant la Transició.

El paral·lelisme de les coordenades cronològiques que guien el gruix de l'anàlisi d'aquest estudi, *Prensa valencianista*, amb les d'un altre estudi del mateix autor sobre una de les publicacions més destacades de l'època, titulat *La revista Saó (1976-1987). Cristians i esquerrans nacionalistes*, apunten que ens trobem davant el resultat d'una investigació unitària i alhora complementària, en la mesura que la primera actua com a marc referencial de la segona.

Comptat i debatut, aquestes són les aportacions de *Prensa valencianista*, una història de resistències i de repeses que, vora quaranta anys després, perviu en l'esperit de revistes com ara *Saó* o *El Temps*.

SANTI VALLÉS I CASANOVES
Universitat de València
santi.valles.c@gmail.com